

N:o 2.

Af herr **Leman**, *angående ändring af 10 § i förordningen den 30 december 1880 om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund.*

Såsom känt är, förekommer på synnerligen många ställen inom landet, att vattendrag sträcka sig genom två eller flera rätters domvärjo, och jemväl förekommer ej så sällan, att vattendrag utgör gräns mellan särskilda läns eller rätters områden, så att en del af vattendraget anses tillhöra ett läns eller en rätts område och annan del af vattendraget anses tillhöra annat läns eller annan rätts område.

Exempelvis må anföras Göta elf, som å ej obetydliga sträckningar utgör ej endast länsgräns mellan Elfsborgs län och staden Göteborg, å ena, samt Göteborgs och Bohus län, å andra sidan, än äfven häradsgräns mellan särskilda inom nämnda tvenne län belägna rättsområden. Här omförmälda förhållanden hafva icke blifvit opåaktade inom den processuella delen af vattenrättslagstiftningen. Så stadgades uti kongl. förordningen angående ändring och utrifning af vattenverk den 20 januari 1824 § 8: »Sträcker sig vattendrag, som synas skall, längre än genom en domsaga, förordne hofrätten, på sökandens anmälan, särskild domare, att med uthärads nämnd saken upptaga». Vattenrättskomitén föreslog i § 84 af dess den 5 november 1870 afgifna betänkande ett stadgande af följande lydelse: »Sträcka sig vattendrag eller egor, hvarom fråga är, genom två eller flera rätters domvärjo, göre ordföranden i den rätt, hvartill saken instämd blifvit, anmälan hos hofrätten, som förordnar, vid hvilken domstol saken upptagas må. Erfordras i thy fall ny instämning, vare tid dertill en månad, sedan sakegaren om hofrättens beslut kunskap fått.» I 53 § af lag om dik-

ning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879 stadgas: »Sträcka sig vattendrag eller egor, om hvilka fråga är, genom två eller flera rätters domvärjo, höre målet under den rätt, der största delen af den jord, om hvars torrläggning fråga blifvit väckt, är belägen.»

I kongl. förordningen den 30 december 1880 om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund *saknas* deremot föreskrift, huruledes förfaras skall, då vattendrag, hvarom fråga är, sträcker sig genom eller mellan två eller flera rätters domvärjo. Bristen på föreskrift i förenämnda syfte har under den tid förordningen tillämpats vållat dels i processuelt hänseende ojemnhet och sväfvande i rättskipningen samt, dels i praktiskt hänseende, synnerligen der fråga varit om bestämmande af kungsådras läge, stora olägenheter för vederbörande vattenverksegare.

Till bestyrkande af förenämnda uppgifter tillåter jag mig anföra några rättsfall, som kommit till min kännedom.

I.

Svartå bruksegare, hvilka egde hemman och qvarnar inom Edsbergs härad af Örebro län och Munkfors qvarnar inom Visnums socken af Vermlands län, anmälde under år 1889 hos domhafvanden i *Edsbergs* härad, att bruksegarne hade för afsigt verkställa vattenverksbyggnader i den mellan hemmanen och qvarnarne flytande Lethelfven, som utgjorde gräns mellan de båda ofvannämnda länen, samt anhöllo att för sådant ändamål syn å stället måtte utsättas.

Domhafvanden meddelade den 3 juni 1889 resolution, i hvilken yttrades:

»att *enär* i fråga komna vattenverksarbeten afsåge, förutom arbeten inom Edsbergs härads område, jemväl bortledande af vatten och derigenom förändring af vattendrag inom annan rätts domvärjo; *enär* vid syneförrättningen i målet uppenbarligen kunde förekomma fråga om bestämmelser angående dammar, hvilka delvis läge utanför Edsbergs härad; samt *enär* slutligen i afseende å en del arbeten i vattendraget det torde blifva omöjligt afgöra, huruvida det läge inom eller utom Edsbergs härad,

för ty, och då synen måste förrättas af en enda domstol,

förklarades domhafvanden i Edsbergs härad ej kunna till behandling upptaga ärendet i dess då befintliga skick, utan hänvisades bruks-

egarne att hos Svea hofrätt anmäla ärendet med begäran, att antingen domhafvanden i Edsbergs härad och Edsbergs häradsrätt måtte förklaras behöriga upptaga frågan i hela dess omfattning, eller ock att särskild domare måtte tillförordnas att jemte tillkallad nämnd i de delar, sådant erfordras, upptaga och handlägga ärendet.

Under återopande af denna resolution anhöllo bruksegarne hos hofrätten om förordnande i sådant afseende, som resolutionen angåfve, eller ock, att i fall hofrätten funne det ärendet skulle behandlas i annan ordning, än domhafvandens hänvisning innehölle, hofrätten måtte meddela föreskrifter, som erfordrades för att ärendet måtte vinna vederbörlig handläggning.

Svea hofrätt utlät sig genom beslut 12 juli 1889: att hofrätten, som ansåg härads höfdingen Geijer hafva saknat laglig anledning att undandraga sig den begärda synens hållande, funne bruksegarne ansökning hos hofrätten icke föranleda till någon dess vidare åtgärd.

Detta beslut understälde bruksegarne Kongl. Maj:ts pröfning. Bruksegarne ansåge hofrättens beslut innebära, att de lika väl skulle kunnat begära synen hos domhafvanden i den Visnums härad omfattande Öster-Sysslets domsaga, inom hvilken det vattendrag, som skulle afledas, till halfva sin bredd vore beläget, och att bruksegarne således egt att välja emellan två domare. Lagligheten af denna hofrättens uppfattning syntes emellertid kunna ifrågasättas, helst domhafvanden i Edsbergs härad varit af en annan åsigt. Då bruksegarne icke vågade i så stora företag, som här vore i fråga, nedlägga kapital, derest behörigheten hos den domstol, som pröfvade vattenverkens laglighet, möjligen i framdeles uppkommande tvister kunde befinnas tvifvelaktig och underkännas, yrkade bruksegarne, att Kongl. Maj:t måtte i öfverensstämmelse med hvad domhafvanden i Edsbergs härad resolverat eller ock annorledes, derest sådant funnes lagligt, meddela förklaring eller förordnande, huru ärendet vederbörligen borde handläggas.

Målet föredrogs den 21 augusti 1889 i högsta domstolen, hvars flesta ledamöter (Justitieråden *Wedberg*, *Westman*, *Huss* och *Carlson*) ej funno skäl att i hofrättens beslut göra ändring.

(Justitieråden *Wretman*, *Åbergsson* och *Hammar skjöld*) förenade sig i följande yttrande: Enär de förändringar af ifrågavarande vattenverksbyggnader i Lethelfven samt vattnets bortledande från gamla strömfåran derstädes, hvilka Svartå bruksegare förmält sig vilja verkställa, afsåge arbeten inom såväl Edsbergs som Visnums härads område, samt dessa arbeten vore af beskaffenhet, att den pröfning deraf, som lagligen tillkomme vederbörligen domare och häradsrätt, borde förrättas af

allenast en domare och nämnd, funne bemälte justitieråd skäligt, med ändring af hofrättens öfverklagade beslut, förklara, att hofrätten egde uppå anmälan förordna behörig person att med biträde af utaf honom tillkallad nämnd, der sådan erfordrades, vidtaga de åtgärder och utöfva den domsrätt i afseende å förevarande arbeten, som enligt kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund den 30 december 1880 tillkomme domhafvande och häradsrätt)».

II.

Svenska stålpressnings aktiebolaget Olofström hade i augusti månad år 1895 hos domhafvanden i *Listers* härad anmält, att bolaget, hvilket förvärfvat eganderätt till andelar af hemmanen Vestra Hörnäs inom *Listers* härad och Östra Hörnäs inom *Bräkne härad*, så att bolaget förfogade öfver stränderna till *Mörrums å*, der denna utgjorde häradsgrens, hade för afsigt att anbringa ny dam öfver vattendraget mellan båda förenämnda hemman.

I protokollet för den 3 oktober 1895 angående syneförrättningen finnes en anteckning af följande lydelse:

»Då af ritningarne inhemtades, att anläggningen vore afsedd att utföras inom *Listers* härad, med undantag af ena damfästet och någon del af dammen vid Östra Hörnäs, och då längre ned i ån, der vattendraget framginge uteslutande genom *Listers* härad, funnes laxfischen, på hvilka företagets utförande kunde inverka, hade, i öfverensstämmelse med stadgandena i 10 § af kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund samt 53 § i lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879, ärendet blifvit utställt till handläggning af *Listers* häradsrätt vid syn med sammanträde vid jernvägsstationen i Hemsjö denna dag.»

III.

Sedan Jonserefs fabrikers aktiebolag hos domhafvanden i *Vädtle* härad anmält, det bolaget hade för afsigt att för bolagets fabriker anbringa dambyggnad i *Säfveån*, samt detta ärende under en längre tid blifvit handlagdt vid *Vädtle* häradsrätt, så och sedan under målets handläggning blifvit upplyst, att en del af den mark, hvarå damfästen skulle uppföras, liksom äfven motsvarande del af *Säfveån* vore belägen inom *Säfvedals* härad af Göteborgs och Bohus.län, förklarade härads-

rätten sig obehörig att vidare handlägga målet och hänvisade bolaget att hos vederbörande myndighet söka förordnande för särskild domare att med biträde af tillkallad nämnd i laga ordning hålla den begärda synen.

IV.

Såsom förut erinradt är, bildar Göta elf i nedre delen af dess lopp länegräns mellan, å ena sidan, Elfsborgs län och, å andra sidan, Göteborgs och Bohus län. Der floden bildar vattenfallen vid Lilla Edet eger dels bruksegaren C. E. Hæger å östra sidan åtskilliga i Flundre härad af *Elfsborgs län* belägna fastigheter med tillhörande andel i elfven och dels bruksegaren P. Larsson å vestra sidan det i *Inlands Torpe* härad af Göteborgs och Bohus län belägna säteriet Ström med tillhörande andel i elfven.

Under förra hälften af år 1893 anmälde bruksegaren Hæger hos domhafvanden i Flundre härad, att han i Göta elf å sina förberörda fastigheter ämnade uppföra ny dambyggnad samt förändra och tillbygga förut befintliga dambyggnader.

Under målets handläggning vid häradsrätten, hvilken såsom sakkunnigt biträde tillkallat majoren m. m. W. Gagner, uppstod tvist derom, huruvida *kungsådra* funnes i Göta elf vid lilla Edet samt, om så vore förhållandet, hvarest kungsådran rätteligen borde framgå. Härjemte väcktes påstående, att Hæger vid tillgodonjutande af vattenkraften vid Lilla Edet skulle vara skyldig att — särskildt för tillgodoseende af Nya Trollhätte kanalaktiebolags intressen, — underkasta sig vissa inskränkningar i rätten till förfogande öfver vattnet, enligt en af rättsens sakkunniga biträde för regleringen af vattnet uppgjord s. k. »regleringsplan».

I ett nämnda plan bifogadt utlåtande erinras, bland annat, följande: »Så länge ej vattenverksegaren på motsatta stranden begagnar eller rättare kan begagna sig af sin vattenrätt i större utsträckning än för närvarande eger rum, är det naturligtvis för alla parter temligen likgiltigt, huru mycket vatten, som passerar inloppskanalen på östra sidan, så länge vattenståndet äfven vid lågvatten hålles uppe vid medelvattenshöjd, men om och när dessa vattenförhållanden förändras, måste naturligtvis bestämmas och tillses, att på ingendera sidan uttages mera än c:a 200 kubikmeter per sekund vid medelvattenstånd i Göta elf vid Lilla Edet.»

Sedan förberörda mål blifvit handlagdt vid sju rättegångstillfällen, deraf, för sakens påskyndande, icke mindre än sex blifvit utsatta till

särskilda sammanträden med häradsrätten vid syn på stället, ingaf bruksegaren P. Larsson, i egenskap af dåvarande innehafvare af säteriet Ström till domhafvanden i *Inlands Torpe* härad anmälan, att han å säteriets område i der befintligt vattenfall i Göta elf ämnade för fabriksanläggning verkställa vattenbyggnader. Då häradsrätten för förrättande af den uti 10 § af kongl. förordningen den 30 december 1880 föreskrifna undersökning sammanträdde den 29 maj 1894, instälde sig förutom sökanden, bland andra, bruksegaren Hæger och Nya Trollhätte kanalbolag.

Hæger, med hvilken kanalbolaget instämde, yttrade att,
enär för utredande, huruvida och i hvad mån regleringsskyldighet kunde åligga begge vattenverksegarne, eller endast en af dem;

enär för afgörande af den vid Flundre häradsrätt anhängiga frågan, huruvida kungsådra funnes i Göta elf mellan Ström och Lilla Edet samt, i fall en sådan verkligen funnes, hvarest den rätteligen borde framgå;

enär de af Larsson ifrågasatta förändringarna af dambyggnaden vid Ström i Inlands Torpe härad komme att inverka å vattenförhållandena vid Hægers i Göta elf inom Flundre härad belägna verk vid Lilla Edet; samt

enär det vore omöjligt att afgöra, hvilka delar af Göta elf med den deruti framflytande vattenmassan tillhörde Flundre härad och Inlands Torpe härad;

det borde ligga i sakens natur, att samtliga dessa frågor borde upptagas och prövas i ett sammanhang af *en* domstol.

I anledning häraf och

enär rättegång angående förändring af dambyggnaderna vid Lilla Edet *då* redan vore anhängiggjord vid Flundre häradsrätt; samt

enär afgörandet af frågan om förändringarna i dammarne vid Ström skulle, om målet behandlades vid Flundre häradsrätt, kunna betydligt påskyndas derigenom, att det vidlyftiga material, som till utredning af vattenrättsförhållandena i Göta elf mellan lilla Edet och Ström förebärgts i den af Hæger vid flundre Häradsrätt anhängiggjorda rättegång, skulle kunna begagnas äfven i afseende å dambyggnaden vid Ström,

yrkade Hæger och kanalbolaget, att Inlands Torpe häradsrätt skulle förklara sig obehörig att upptaga målet till pröfning samt hänvisa sökanden att anhängiggöra saken vid Flundre häradsrätt, för att der afgöras i sammanhang med det der då pågående målet om förändring och nybyggnad af Hægers dammar vid Lilla Edet.

Sedan Larsson bestridt bifall till förenämnda yrkanden afkunnade

Inlands Torpe häradsrätt den 23 juli 1894 utslag, hvaruti anföres, bland annat följande:

»Ehuru de uti omförmälda inför Flundre häradsrätt pågående rättegång väckta frågor om befintligheten af kungsådra i Göta elf, om belägenheten af sådan ådra samt angående reglering af vattenståndet i elfven, med hänsyn till kanalens behof, synes vara af beskaffenhet att inverka på bedömandet af ifrågasatta byggnadsföretag, så att bestämmandet, huru detsamma bör invrättas icke lämpligen torde kunna verkställas, förr än laga kraftgande beslut angående berörda frågor föreligger; — — — —

likväl och som i allt fall säteriet Ström, å hvars grund de föreslagna byggnaderna skola uppföras är beläget inom Torpe härad och bedömandet af byggnadsföretaget sålunda lagligen tillkommer denna häradsrätt, varder den gjorda invändningen emot domstolens behörighet lemnad utan afseende.»

Mot detta utslag anförde Hæger och kanalbolaget hos Göta hofrätt besvär, uti hvilka de, med analogivis hemtadt stöd af stadgandena i 10 kap. 7 och 14 §§ rättegångsbalken, äskade att deras vid häradsrätten framställda yrkande i fråga om domstolens behörighet måtte af hofrätten bifallas, men i utslag den 6 november 1894 pröfvade hofrätten lagligt fastställa öfverklagade utslaget, såvidt klagandenas invändning, att Inlands Torpe häradsrätt skulle vara obehörig att ifrågavarande mål handlägga och pröfva, blifvit ogillad.

Härefter har i bruksegaren Hægers mål Flundre häradsrätt meddelat slutligt utslag, i hvilket kungsådras läge uti Göta elf mellan Lilla Edet och Ström blifvit fastställt samt Hæger förpligtats till en i utslaget närmare bestämd regleringsskyldighet af vattnet i Göta elf.

Talan mot berörda utslag är fullföljd hos Göta hofrätt, der målet ännu hvilat. Bruksegaren Larssons synemål är deremot ännu anhängigt vid Inlands Torpe häradsrätt.

De få rättsfall, hvilka jag här i korthet anført, torde bekräfta riktigheten af hvad jag förut tillåtit mig påstå, att nemligen saknaden i kongl. förordningen den 30 december 1880 af ett stadgande derom, huruledes förfaras skall, då vattendrag, hvarom fråga är, sträcker sig genom eller mellan två eller flera rätters domvärjo ej endast vållat ojämnhet i rättskipningen, utan äfven och i synnerhet förorsakat stor tidspillan och många andra olägenheter för vattenverksegare.

Enär emellertid under nuvarande tidsförhållanden vattenkraften kommit till en, då nu gällande vattenlag antogs, icke anad användning, torde det vara af hög vikt, att sådana brister i lagstiftningen, genom hvilka ej ringa skada förorsakas industrien, blifva snart afhjelpa; och det är af sådan anledning, som jag tillåter mig föreslå ett tillägg till 10 § i kongl. förordningen den 30 december 1880.

Då jag försökt framställa ett formuleradt förslag, har jag gjort detta i det hopp att lagutskottet — till hvilket denna motion torde blifva hänvisad och till hvilket jag, om så påfordras, skall öfverlemnna handlingar angående de af mig anförda rättsfall — skall, ifall utskottet gillar syftet af förevarande motion, vidtaga den förändring och förbättring af förslaget redaktion, som kan blifva behöfzig, på det att det af mig åsyftade ändamål i görligaste bästa mån må vinnas.

På grund af hvad jag sålunda anført, hemställer jag vördsamt,

att Riksdagen för sin del måtte besluta, att 10 § uti kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vattenet å hans grund den 30 december 1880, må erhålla följande förändrade lydelse:

»Vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam, göra anmälan derom hos domaren med uppgift å vattendraget och den fastighet, å hvars grund byggnaden skall göras, samt socken och härad, hvar till fastigheten hörer.

Sträcker sig vattendrag, hvarom fråga är, genom eller mellan två eller flera rätters domvärjo, förordne hofrätten, på sökandens anmälan, särskild domare att med uthärads nämnd saken upptaga.»

Domaren begäre — — — — —
— — — — — ofvan eller nedan.

Efter det frågan sålunda — — — — —
med hvad öfrigt må finnas nödigt föreskrifva.

Stockholm den 20 januari 1896.

Philip Leman.